

ДОСВІД НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ КАФЕДРИ МЕДИЧНОЇ СТАТИСТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ П.Л. ШУПИКА (до 10-ї річниці кафедри)

М.В. Голубчиков, Н.М. Орлова, О.Б. Тонковид, Л.П. Лазаренко (Київ)
Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика

Резюме. Узагальнено досвід навчально-методичної роботи кафедри медичної статистики Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика (НМАПО).

Ключові слова: кафедра медичної статистики, навчально-методична робота.

Своєчасність та обґрунтованість управлінських рішень у системі охорони здоров'я тісно пов'язана з якістю інформаційного забезпечення галузі статистичною інформацією, що обумовлює постійне підвищення вимог до служби медичної статистики, особливо під час реформування галузі охорони здоров'я та формування в Україні сучасного інформаційного простору.

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій та впровадження їх у діяльність закладів охорони здоров'я потребує удосконалення та посилення служби медичної статистики, яка відповідає за збір, обробку, аналіз і збереження статистичної інформації.

Згідно з наказом МОЗ України від 21.05.1998 р. № 127 «Концептуальні основи створення Єдиного інформаційного поля охорони здоров'я України», одним з першочергових завдань реформування служби медичної статистики є удосконалення підготовки кадрів. З цією метою у 2001 р. у НМАПО створено кафедру медичної статистики, яка є на сьогодні єдиною в Україні.

У 2001–2009 рр. навчальною базою кафедри був Київський міський науково-інформаційний центр медичної статистики (МНІАЦ МС), який має високий рівень технічного оснащення, використовує найсучасніші технології збору та аналізу статистичної інформації та здійснює інформаційне забезпечення споживачів охорони здоров'я на належному рівні.

З 2009 р. кафедра розташована на базі Республіканського центру медичної статистики МОЗ України, має можливість використовувати інформацію, яка працюється в центрі та демонструвати слухачам

досвід його роботи, а також залучати до навчального процесу висококваліфікованих фахівців центру.

Кафедру очолює професор, д-р мед. наук М.В. Голубчиков, начальник Центру медичної статистики МОЗ України, член атестаційної комісії МОЗ України за фахом «Організація і управління охороною здоров'я», член двох спеціалізованих вчених рад (Д26.003.01 при Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця, Д26.613.07 при НМАПО) та голова апробаційної вченої ради за фахом «Соціальна медицина» при НМАПО, експерт Європейського регіонального бюро ВООЗ з питань медичної статистики. Одним з провідних напрямів наукової діяльності є обґрунтування можливостей удосконалення інформаційного забезпечення галузі охорони здоров'я. Автор 180 наукових праць, у т.ч. 7 монографій, 2 підручників, 3 навчально-методичних посібників. Кафедру очолює з моменту її створення у 2001 р.

Свою навчально-методичну роботу колектив кафедри здійснює за трьома напрямками: перший – це забезпечення післядипломної підготовки лікарів-статистиків; другий – тематичне удосконалення лікарів клінічного профілю з питань статистичного обліку, зокрема, із використанням Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду (МКХ-10); третій – тематичне удосконалення лікарів та науковців з питань біостатистики та доказової медицини.

Для забезпечення першого напрямку своєї навчально-методичної діяльності колектив кафедри провів значну роботу щодо формування принципової моделі та навчально-методичної бази післядипломної підготовки лікарів-статистиків, зокрема, розроблено та

затверджено Координаційною радою МОЗ України (відповідно до спеціального дозволу МОЗ України) навчальні плани та програми циклів спеціалізації, передатестаційного циклу, атестаційну програму для комп'ютерного кваліфікаційного іспиту за фахом «Організація і управління охороною здоров'я» (для лікарів-статистиків), підготовлено та постійно оновлюються методичні матеріали до всіх видів занять на цих циклах.

У навчальних програмах зазначених циклів передбачено такі основні розділи: актуальні проблеми розвитку системи охорони здоров'я і удосконалення статистичної служби; теоретичні основи медичної статистики та методичні підходи їх практичного використання в галузі охорони здоров'я; статистика здоров'я населення; статистика охорони здоров'я.

Перераховані розділи програми створюють теоретичну та практичну базу, необхідну лікарю-статистику для виконання його професійних обов'язків та забезпечення сучасних вимог до збору і аналізу статистичної інформації для подачі її керівникам закладів та органів, а також для лікарів практичної охорони здоров'я.

У навчальних планах відведено значну кількість годин на практичні заняття. Викладачі кафедри провели значну навчально-методичну роботу для забезпечення самостійної роботи слухачів на практичних заняттях. Створено базу індивідуальних ситуаційних завдань, які передбачають розрахунок показників здоров'я та діяльності лікувально-профілактичних закладів, статистичний аналіз цих показників, формулювання науково-обґрунтованих висновків та рекомендацій, а також обговорення у групі на семінарських заняттях. У ході вирішення завдань слухачі творчо використовують всі знання, отримані на лекційних заняттях і самостійного вивчення літературних джерел, оволодівають навичками системного підходу до аналізу статистичної інформації про стан здоров'я населення та діяльність ЛПЗ і підготовки її для подальшого використання при розробці управлінських рішень та організаційних заходів у системі охорони здоров'я. Під час обговорення результатів та висновків, отриманих кожним курсантом, викладачі заохочують всіх слухачів до виступів, в яких вони мають змогу конструктивно викласти власні погляди на питання, поділитися додатковою інформацією із знайдених літературних джерел, власним досвідом. Такі виступи сприяють розвитку навичок дискусії, колективній співпраці щодо вирішення тих чи інших питань, вираженню цілісного баченню проблемної ситуації.

При організації самостійної роботи під час практичних і семінарських занять найвпливовішим критерієм для відбору методу навчання та виду завдань є показники підготовленості слухачів до такої діяльності, зокрема, рівень сформованості пізнавальної самостійності, знань, навичок та вмій. Тому викладачі викори-

стовують диференційований підхід до організації навчальної діяльності слухачів та її контролю.

Запровадження на кафедрі проблемно-пошукових методів навчання під час самостійної роботи на практичних заняттях та у ході семінарських занять дає змогу не тільки забезпечити відповідний рівень теоретичної підготовки слухачів з предмету, але й отримати практичні навички, необхідні лікарю-статистику для виконання його професійних обов'язків і лікарю практичної охорони здоров'я, вчить самостійно робити висновки, виявляти ініціативу, відстоювати власну точку зору.

У навчальних планах передбачено години на практичні заняття, у ході яких слухачі знайомляться з передовим досвідом організації обліку, системи накопичення, розробки та аналізу статистичної інформації, використання сучасних комп'ютерних технологій на базі різних лікувально-профілактичних закладів.

Цікавою навчальною формою є запроваджені на передатестаційних циклах з 2007 р. семінари, які проводяться у формі науково-практичної конференції з обміну передовим досвідом слухачів. Ці заняття лікарям-статистикам, по-перше, дають змогу познайомитися з прогресивними напрацюваннями у різних регіонах України а, по-друге, змушують слухачів переосмислити, систематизувати та узагальнити власний досвід роботи, формують навички виступу і ведення дискусії в аудиторії.

Результати анкетування слухачів, які навчалися на циклах спеціалізації та передатестаційних циклах, свідчать про задоволеність лікарів змістом навчальних програм і методикою викладання на кафедрі медичної статистики.

Усього за час існування кафедри медичної статистики на циклах спеціалізації, стажування та ПАЦ за фахом «Організація і управління охороною здоров'я» (для лікарів-статистиків) навчалось 914 слухачів.

Викладачами кафедри здійснено вагому навчально-видавничу роботу, яка сприяє створенню навчально-методичної бази для забезпечення безперервного професійного розвитку лікарів-статистиків, зокрема, підготовлено та видано 2 підручники, 3 навчальні посібники, 6 методичних рекомендацій.

Враховуючи, що у системі обліково-звітної документації, яка використовується в системі охорони здоров'я України, щорічно відбуваються зміни, спрямовані на удосконалення інформаційної підтримки управління галуззю, лікарі-статистики не можуть проходити післядипломну підготовку з періодичністю раз на п'ять років (на циклах спеціалізації та ПАЦ, тематичного удосконалення). Саме тому завідувач кафедри, який поєднує викладацьку роботу із керівництвом Центром медичної статистики МОЗ України, та викладачі кафедри щорічно беруть участь в організації та проведенні Республіканських семінарів з територіаль-

ними інформаційно-аналітичними центрами з питань складання річних звітів, змін в обліково-звітній статистичній документації, запровадження сучасних інформаційних технологій збору, накопичення та аналізу медико-статистичної інформації. Проведення таких семінарів на республіканському рівні, а потім за аналогічною програмою на обласному, є важливим складовим компонентом системи безперервної професійної підготовки лікарів-статистиків.

Слід зазначити, що за час своєї роботи кафедра зіткнулась із рядом проблем, які заважають забезпеченню післядипломної підготовки лікарів-статистиків та їх безперервного професійного розвитку. Зокрема, у системі охорони здоров'я України склалася суперечлива ситуація: з одного боку, у штатному розкладі практично всіх лікувально-профілактичних закладів передбачено посади лікарів-статистиків, завідувачів інформаційно-аналітичних відділів (на цих посадах, згідно з наказом МОЗ України від 18.08.1994 р. № 141, мають право працювати лише особи з вищою медичною освітою), існують затверджені кваліфікаційні характеристики лікарів-статистиків (наказ МОЗ України від 29.03.2002 р. № 117), сьогодні в системі охорони здоров'я України працює 1200 лікарів-статистиків, з них 1000 – з вищою медичною освітою, з іншого боку, у номенклатурі лікарських спеціальностей немає фаху «медична статистика». Статистика є самостійною наукою та спеціальністю, а медична статистика є однією з галузевих статистик, підготовка спеціалістів з якої має забезпечуватися у самій галузі з урахуванням її специфіки. Але проведення післядипломної підготовки даних фахівців (на циклах спеціалізації, передатестаційного навчання) є дуже проблематичним в умовах відсутності фаху «Медична статистика». Єдина в Україні кафедра медичної статистики НМАПО вимушена здійснювати їх підготовку за фахом «Організація і управління охороною здоров'я» відповідно до спеціального дозволу МОЗ України на проведення циклів спеціалізації та передатестаційних циклів за фахом «Організація і управління охороною здоров'я» (для лікарів-статистиків). Така ситуація обумовлює також наступну проблему: лікарі-статистики можуть проходити спеціалізацію та передатестаційне навчання на будь-якій кафедрі організації охорони здоров'я навчальних закладів та факультетів післядипломного навчання, за тими навальними планами і програмами, які орієнтовані на управлінців охорони здоров'я і не висвітлюють усіх необхідних для професійної підготовки лікаря-статистика питань. Вирішити цю проблему можна лише виокремивши медичну статистику в окремий лікарський фах.

Таким чином, проблему забезпечення післядипломної підготовки та безперервного професійного розвитку лікарів-статистиків не можна вирішити лише зусиллями кафедри медичної статистики НМАПО без визначення на державному та галузевому

рівні фахового статусу лікарів-статистиків і моделі їх підготовки.

Враховуючи, що вірогідність статистичної інформації, яка використовується у галузі охорони здоров'я, значною мірою залежить від якості статистичної реєстрації, яку в галузі здійснюють лікарі клінічного профілю, то інший важливий напрямок діяльності кафедри спрямований на тематичне удосконалення саме цього контингенту. Реалізація Державної програми переходу України на міжнародну систему обліку та статистики і, зокрема, запровадження з 1999 р. в лікувально-профілактичних закладах використання МКХ-10, також обумовлюють необхідність підготовки лікарів різних спеціальностей із цих питань. Адже саме від рівня фахової підготовки лікарів, їх умінь кваліфіковано проводити облік випадків смерті та захворюваності відповідно до сучасних міжнародних стандартів залежить вірогідність статистичної інформації про стан здоров'я населення. З метою вдосконалення підготовки лікарів різних фахів з питань використання МКХ-10, кафедра медичної статистики проводить цикли тематичного удосконалення: «Основи медичної демографії з обліком випадків смерті та захворюваності населення з використанням МКХ-10», які розраховані для підготовки лікарів різних лікувально-профілактичних відділень.

Навчальні плани та програми цих циклів тематичного вдосконалення передбачають висвітлення:

- значення та місця аналізу показників здоров'я населення в організації та управлінні охороною здоров'я;
- практики та перспектив використання сучасних інформаційних технологій у діяльності практичного лікаря, в зборі ним інформації про стан здоров'я населення;
- значення діяльності практичного лікаря в забезпеченні галузі охорони здоров'я вірогідною інформацією про стан здоров'я населення;
- проблемних питань вивчення здоров'я населення і місця захворюваності та демографічних показників в його оцінці;
- актуальних питань основ теорії медичної статистики та їх необхідності для забезпечення вірогідності інформації про стан здоров'я населення;
- принципів побудови, теоретичного та практичного значення Міжнародної класифікації хвороб, відмінностей МКХ-10 від МКХ-9, а також особливостей реєстрації захворювань та причин смерті відповідно до МКХ-10.

Слід зазначити, що у навчальному плані циклів тематичного вдосконалення значну кількість годин відведено на практичні заняття, у ході яких слухачі відпрацьовують практичні навички із заповнення облікових документів для реєстрації випадків смерті та захворюваності з використанням МКХ-10, зокрема, оволо-

дівають алгоритмами послідовного запису діагнозу та формулювання основного захворювання в розділі «причина смерті» лікарського свідоцтва про смерть, технологією шифровки причини смерті відповідно до МКХ-10, технологією заповнення статистичного талону для запису заключного діагнозу (ф. 025/0) та кодування діагнозу відповідно до МКХ-10.

Колектив кафедри постійно удосконалює методику викладання на циклах тематичного вдосконалення. Зокрема, враховуючи вагоме значення самостійної роботи слухачів у ході практичних занять, присвячених опануванню передбаченими навчальною програмою практичними навичками, кафедра медичної статистики з 2003 р. використовує у навчальному процесі на даних циклах комп'ютерну програму «Rutendon», яка є русифікованою версією програми «Tendon», розробленою під егідою ВООЗ.

Позитивною рисою комп'ютерної навчальної системи навчання є її модульна побудова, що дає змогу викладачу гнучко моделювати навчальний процес, плануючи та використовуючи модулі у найдоречнішій для кожного слухача послідовності. Це дозволяє враховувати початковий рівень підготовки та фах лікарів, а також індивідуальні темпи та особливості роботи кожної особи. Процес навчання відбувається у вигляді активного діалогу з навчальною програмою, кожний крок в опануванні програми оцінюється комп'ютерною системою і даються настанови щодо подальшої тактики навчання (можливість продовження або необхідність повернення до попередніх підрозділів). Лікарі з цікавістю працюють з даною навчальною програмою, яка весь час концентрує їхню увагу і спонукає до постійної активної самостійної роботи. Слід відмітити, що у разі такої методики навчання засвоєння технології використання МКХ-10 та опанування практичних навичок із кодування захворюваності та випадків смерті слухачами відбувається більш усвідомлено та швидшими темпами, порівняно з використанням традиційних ситуаційних завдань. Аналіз результатів заключного іспиту (у формі усної відповіді на два теоретичні запитання та вирішення одного ситуаційного завдання з кодування захворювання або причини смерті) та результатів заключних тестувань за програмою «Rutendon» показав їх повну відповідність.

Усвідомлюючи, що далеко не всі лікарі, які беруть участь у реєстрації випадків смерті і захворюваності та їх кодуванні, можуть пройти навчання на відповідних циклах кафедри медичної статистики, співробітники кафедри підготували методичні рекомендації МОЗ України «Кодування захворюваності та смертності у відповідності до Міжнародної статистичної класифікації 10-го перегляду». У даних методичних розробках викладено основні принципи використання МКХ-10, правила заповнення статистичних облікових документів (лікарського свідоцтва про смерть, свідоцтва про пери-

натальну смертність, статистичної карти хворого, який вибув зі стаціонару), наведено конкретні приклади використання МКХ-10 у практиці вітчизняної медицини, адаптовано коди МКХ-10 до особливостей вітчизняної діагностичної термінології.

З моменту запровадження даних циклів тематичного вдосконалення на кафедрі медичної статистики на них навчалося 1364 лікарі.

Кафедра медичної статистики планує і надалі проводити цикли тематичного вдосконалення для лікарів клінічного профілю, які сприятимуть формуванню статистичної культури лікарів і підвищенню вірогідності статистичної інформації, яка використовується у галузі охорони здоров'я.

З 2010 р. кафедра медичної статистики започаткувала третій напрямок навчально-методичної роботи, зокрема, розпочала підготовку лікарів і науковців на циклах тематичного удосконалення «Статистика в клінічних, епідеміологічних та маркетингових дослідженнях». Даний цикл тематичного удосконалення забезпечує наступність і безперервність медичної освіти з питань доказової медицини та біостатистики. З набуттям певного клінічного досвіду лікарі і науковці потребують поглиблених знань з основ медичної статистики як за методичними, так і аналітичними аспектами. Тому даний цикл ТУ є логічним продовженням, але розширеним за всім спектром прикладних наукових завдань самостійного навчального курсу «Біостатистика додипломного етапу підготовки лікарів», запровадженого в навчальні плани медичних вузів з 2008.

Навчальна програма циклу розрахована на один чи два тижні (39 та 78 годин) і складається з таких розділів: 1) доказова медицина та методологічні основи медичної статистики; 2) статистика в клінічних дослідженнях, клінічна епідеміологія; 3) епідеміологічні дослідження, особливості їх організації та аналізу; 4) маркетингові клінічні дослідження, особливості їх організації та аналізу.

Цикл ТУ «Статистика в клінічних, епідеміологічних та маркетингових дослідженнях» має практичну спрямованість і розглядає усі питання за схемою – теоретичні та методологічні основи статистичних методик з обов'язковим розглядом прикладів практичного застосування та інтерпретації отриманих результатів.

Актуальними на сьогодні є і маркетингові дослідження в системі охорони здоров'я, які мають значення як у клінічній практиці, так і в організації та управлінні охороною здоров'я. Ці питання не вивчаються в медичних вузах на додипломному етапі, тому в рамках даного циклу їх слід розглядати певній частині науковців і практиків системи охорони здоров'я.

Викладання всіх методів статистичного аналізу поєднується з розглядом і практичними рекомендаціями щодо використання сучасного програмного забезпечення статистичного аналізу даних.

Таким чином, кафедра медичної статистики накопичила достатній досвід щодо забезпечення післядипломної підготовки як лікарів-статистиків, так і тематичного удосконалення лікарів клінічного профілю і науковців. Колектив кафедри медичної статистики і надалі докладатиме максимум зусиль щодо підготовки висококваліфікованих, творчих і переконаних у важливості статистичної інформації для управління галуззю

охорони здоров'я фахівців медичних-статистиків, а також підвищення достовірності статистичної інформації, яка використовується в системі охорони здоров'я та її відповідності міжнародним стандартам, застосування комплексних медико-статистичних, медико-соціальних, медико-демографічних та соціально-економічних підходів до вивчення стану здоров'я населення та діяльності галузі охорони здоров'я.

**Опыт учебно-методической работы
кафедры медицинской статистики
Национальной медицинской академии
последипломного образования
имени П.Л. Шупика
(к 10-й годовщине кафедры)**

*М.В. Голубчиков, Н.М. Орлова,
О.Б. Тонковид, Л.П. Лазаренко (Киев)*

Обобщен опыт учебно-методической работы кафедры медицинской статистики Национальной медицинской академии последипломного образования им. П.Л. Шупика.

Ключевые слова: кафедра медицинской статистики, учебно-методическая работа.

**Experience of educational and methodical work
of medical statistic department
of P.L. Shupik
national medical academy
of post-graduate education
(to the 10-th anniversary of department)**

*M.V. Golubchykov, N.M. Orlova,
O.B. Tonkovyd, L.P. Lazarenko (Kyiv)*

Experience of educational and methodical work of medical statistic department of the P.L. Shupik National Medical Academy of post-graduate education has been generalized in the article.

Key words: department of medical statistics, education and methodical work.